

لرزه به تن تو
لرزه به تن من است

عکس: علیرضا فرزین

فلک الافلاک

همچنان در محاصره و تهدید به سر می برد

مهرزاد شفیق پور؛ چند روز پیش باز شاهد زمین لرزه و لرزیدن تن رنجور فلک الافلاک بودیم. این اثر زیبا، تاریخی، ملی و ارزشمند کشور که یادگار دیرین دوره تمدن ساسانی است، در سیل فروردین ۱۳۹۸ و زمین لرزه چند روز پیش مورد آسیب قرار گرفت. اما خوشبختانه خسارات آنچنانی به آن وارد نشده است. امروزه حفظ، مرمت و دور کردن خطرات محتمل انسانی و طبیعی از این اثر ملی بر تک تک ما که دل در گرو این آب و خاک داریم؛ بک وظیفه است. بیایم تا دیر نشده و متل از گنگ بم به تلی از خاک تبدیل نشده آن را دریابیم. تاکنون عوامل مختلفی دست به دست هم داده اند که همچنان این اثر تاریخی و بی نظیر کشور مورد تهدید جدی قرار گیرد و مانع ثبت آن در لیست میراث جهانی شوند.

حدود ۱۵ سال پیش در زمستان ۱۳۸۴ در ارتباط با مخاطرات پیش روی این قلعه و مواقع توسعه آن؛ مصاحبه ای با آقای علی سجادی (مدیر کل سابق میراث فرهنگی و گردشگری استان لرستان در دولت اصلاحات که در آن زمان از سمت مدیر کلگی برکنار و مدیر پروژه ضعه بودند) داشتم که نامبرده در این مصاحبه به نکات و مشکلات قابل توجهی در مسیر توسعه و حفظ این اثر ارزشمند اشاره نمودند. متأسفانه از آن زمان تا کنون باز شاهدیم که هنوز بخش قابل توجهی از آن مشکلات پا برجا، حرم و عرصه فلک الافلاک در محاصره و مخاطرات جدی آن را تهدید می کنند.

لذا باز نشر متن مصاحبه مذکور در این مقطع زمانی (که در زمان خود برای مجله گردش که بک مجله تخصصی درس روزنامه نگاری در مقطع کارشناسی رشته روزنامه نگاری تهیه شده بود) می تواند بخشی از مشکلات گذشته، حال و پیش روی این اثر ارزشمند ملی و هویتی را برای مخاطبین بازگو نماید. آنچه در پی می خوانید حاصل این گفتگوست

ماهنامه تخصصی گردشگری

تحلیلی، خبری، اطلاع‌رسانی، آموزشی، سال اول،
شماره اول، اسفند ماه ۱۳۸۴، صفحه ۱۰۰۰، تومان

فلک الافلاک همچنان در محاصره و تهدید به سر می‌برد

مهرزاد شفیح پور

گفت و گو با علی سجادی مدیر پروژه فلک الافلاک

گرددش ۱۱

قلعه مرتفع فلک الافلاک که سپهران سپهرش نامیده اند، اکنون نه سپهری دارد، نه سپری. نه بامش مشخص است و نه مرز و بومش.

واقع شدن این قلعه در دل رشته کوههای زاگرس بر فراز تپه ای در وسط شهر خرم آباد و اشراف کامل آن بر دره خرم آباد و کوههای اطراف موجب حفظ آن در طول تاریخ بوده است. اگرچه زمان های مختلف تغییراتی در آن به وجود آمده، لیکن هنوز کلیت بنا حفظ گردیده است.

فلک الافلاک در طول تاریخ دچار فراز و نشیب های فراوانی گشته و در گذر این تحولات تاریخی بناهای اولیه و پیرامون آن دستخوش تغییرات فراوان شده به طوری که از دوازده برج حصار گرداگرد آن تنها نام «دوازده برجی» بر خیابان حاشیه غربی آن باقی مانده و دیگر از دروازه، دیوانخانه، ارگ سروستان، کاروانسراها، باغ ارم و آسیابهای اطراف آن خبری نیست. به هر حال روند ساخت و سازها در حریم این مجموعه ارزشمند به گونه ای است که علاوه بر تنگ نمودن حلقه محاصره و برهم زدن منظره عمومی اطراف آن باعث گردیده که موقعیت قلعه نیز دچار خطرات جدی شود و تاکنون آسیب های فراوانی بر این قلعه وارد گشته است. چنانچه این روند ادامه پیدا کند، باید در انتظار سرنوشت تلخ آن نشست. امروزه هر چند حریم و عرصه تاریخی این قلعه بیش از گذشته مورد پی مهری قرار گرفته و روز به روز حلقه بر آن تنگ و تنگ تر شده، اما تلاش هایی نیز از طرف متولیان میراث فرهنگی و مسئولین کشور در سطح محلی و ملی برای حفظ حریم و آزادسازی این اثر صورت پذیرفته اما کافی و راه گشا نبوده است. به همین منظور گردش در گفت و گویی با مهندس علی سجادی مدیر کل سابق میراث فرهنگی استان لرستان و مدیر فعلی پروژه فلک الافلاک علت کندی کار و عدم آزادسازی عرصه قلعه فلک الافلاک را جویا شده است. آنچه در پی می خوانید حاصل این گفت و گو می باشد.

در حال حاضر به جز ساختمان قلعه بقیه فضای آن در اختیار نهادهای مختلف همچون مراکز نظامی، آموزشی، تجاری و زندان می باشد.

برای آزادسازی این املاک که فقط شامل عرصه قلعه می باشند که متعلق به ارتش، سپاه، دانشگاه لرستان، زندان و مغازه های خیابان دوازده برجی می باشند، چیزی بالغ بر ۲۴ میلیارد تومان اعتبار لازم است.

این پروژه نیاز به یک عزم ملی دارد چه در سطح استان و چه در سطح کشور و نیاز هست، خود مسئولین تراز اول کشور گامی بزرگ در این راستا بردارند.

یکی از مشکلات عمده ای که گریبانگیر فلک الافلاک است وجود مراکز نظامی اطراف آن می باشد، که وجود این مراکز نظامی تهدیدی آشکار برای آن محسوب می شوند. با توجه به آنکه این قلعه در طول تاریخ گذشته خود کاربرد نظامی و دفاعی و ... داشته، اما در حال حاضر به یک مجموعه تاریخی و فرهنگی تبدیل شده و دیگر کاربرد نظامی ندارد. بنابراین وجود مراکز نظامی در اطراف این قلعه دیگر هیچ توجیهی ندارد. به نظر شما دلیل فاتح کننده مراکز نظامی و نیروهای مسلح برای حضورشان در اطراف قلعه چیست؟

با توجه به شرایط بحرانی و جنگ تحمیلی در اوایل انقلاب که کلبه نیروها و امکانات درگیر جنگ بودند، لذا شرایط آن زمان ایجاد می کرد که تمام امکانات و تجهیزات مملکت در اختیار نیروهای مسلح و جنگ قرار گیرند. آن زمان حفظ تمامیت ارضی کشور بر هر امری واجب تر بود. اما اکنون که کشور در صلح به سر می برد، دیگر نیازی به ضرورت این تاسیسات در دست نیروهای مسلح نیست. بنابراین ما انتظار داریم، در حال حاضر اولویت را به این مسأله بدهیم که این اماکن تخلیه شوند. به میراث فرهنگی تحویل داده شوند. به نظر من شاید دلیل نیروهای سپاه و ارتش یک سری انتظاراتی است که تاکنون برآورده نشده اند. البته باید به آن حق بدهیم، زیرا باید برای آتل یک سری امکانات و زمین خریداری شود و به ازای قضایی که از آتل گرفته می شود به همان میزان نیز زمین و تاسیسات در اختیارشان گذاشته شود که تاکنون به علت کمبود اعتبارات و عدم تفاهم بین مسئولین سازمان میراث فرهنگی و نیروهای مسلح این کار عملی نشده است. دلیل دیگر آن شاید فضای مناسب، سربسز و ارزش زمین های اطراف قلعه فلک الافلاک می باشد. زیرا فضای مناسب و جاذبه های اطراف این قلعه باعث گردیده آنان به راحتی نمی خواهند، این فضاها را از دست بدهند.

میزان عرصه و املاکی که باید آزاد شوند، شامل چه محدوده ای است؟

در این رابطه ما یک حریم و یک عرصه داریم و حریم خود به حریم یک تا هفت گانه تقسیم می شوند. آنچه در امر آزادسازی ضرورت دارد، آزادی عرصه و حریم درجه یک قلعه فلک الافلاک است. که حریم درجه یک آن از پل گپ تا پل حاجی می باشد. عرصه قلعه شامل حصار دوازده برجی، دروزه، دیوانخانه، ارگ سروستان، چشمه گلستان، کاروانسراها، باغ لرم و آسیابهای اطراف آن می باشند. به طوریکه متأسفانه در حال حاضر به جز ساختمان قلعه بقیه فضای آن در اختیار نهادهای مختلف همچون مراکز نظامی، آموزشی، تجاری و زندان می باشد که دسترسی به این بنای ارزشمند را با مشکل مواجه ساخته است. در حال حاضر ضلع جنوبی و شرقی قلعه در اختیار سپاه پاسداران؛ ضلع غربی آن را زندان، خیابان ۱۲ برجی و مغازه های تجاری این خیابان دربر گرفته اند؛ از سوی دیگر ضلع شمال غربی آن را ساختمان باشگاه اسرسان، سینما مخروبه فلسطین، ساختمان های جدیدالاحداث و مهمانپذیر ۲۲ بهمن که همه متعلق به ارتش (به میزان ۱۱ هزار متر مربع) می باشند دربر گرفته اند و در ضلع شمال شرقی آن دانشگاه لرستان قرار گرفته است.

برای آزادسازی این املاک که شامل عرصه قلعه که متعلق به ارتش، سپاه، دانشگاه لرستان، زندان و مغازه های

خیابان دوازده برجی می باشد، چیزی بالغ بر ۲۴ میلیارد تومان اعتبار لازم است. که تا به حال فقط بخشی از این اعتبار تأمین شده است.

شما در گذشته به عنوان مدیر کل میراث فرهنگی و در حال حاضر نیز به عنوان مدیر پروژه فلک الافلاک شخصاً از نزدیک پیگیر آزادسازی قلعه بوده اید. به نظرتان چرا تاکنون طرح آزادسازی آن محقق نشده است؟

با توجه به اینکه طرح آزادسازی فلک الافلاک یک طرح جامع و ملی است و تاکنون کارهای عظیمی، چه در سطح مسئولین استانی و چه در سطح مسئولین کشوری در این زمینه صورت پذیرفته، اما ناکافی بوده است. علت کندی در روند این کار برمی گردد به گسترده بودن طرح و تغییر و تحولاتی که در سطح مدیریت های کشوری و استانی صورت می گیرد. این طرح نیز همگام با این تغییر و تحولات به فراموشی سپرده می شود. به علت تحولات مدیریتی، این پروژه ها نیز دچار تحولات زیادی می شوند. هر مدیری اولویت ها را به طرح خاصی اختصاص می دهد. لذا توجه به مسائل فرهنگی و پروژه های اینگونه ای بدون استناد بستگی به نگاه مدیران به بخش فرهنگی کشور دارد.

با توجه به آنکه تاکنون نمایندگان ادوار مختلف مجلس، استانداری، نیروهای مسلح و دیگر سازمان ها به این تفاهم رسیده اند که طرح آزادسازی قلعه ضروری می باشد و تلاش های فراوانی در این راستا انجام داده اند، اما این اقدامات فقط در حد تصویب و دستورات قانونی باقی مانده و تاکنون عملی نشده اند.

با توجه به اینکه همه مسئولین بر سو آزادسازی عرصه قلعه فلک الافلاک به تفاهم رسیده اند، به نظرتان چه اقدامی باید انجام داد تا این توافقات و تصمیمات عملی و به مرحله اجراء گذاشته شوند؟

انتظار من از مسئولین استان خصوصاً استاندار این است که توجه خاصی به طرح آزادسازی این قلعه داشته باشند و آن را جزء وظایف اصلی خود بدانند. زیرا این پروژه نقش بسیار حیاتی در توسعه بخش فرهنگی و اقتصادی استان لرستان دارد.

این پروژه نیاز به یک عزم ملی دارد. چه در سطح استان و چه در سطح کشور و نیاز هست، خود مسئولین تراز اول کشور گامی بزرگ در این راستا بردارند. این مسأله باید در ستاد ریاست جمهوری مطرح و حل شود. این مسأله در سطح استان حل شدنی نیست، زیرا مسئولین استان فقط در حد اختیارات خودشان می توانند مسأله را پیگیری کنند. مسئولین استانی فقط دستور می گیرند لذا این پروژه عظیمی نیازمند عزم ملی از طرف دولت می باشد. به علت آنکه تمام املاکی که باید آزاد شوند در حیطه سازمان های دولتی است. یک بخش از این املاک در اختیار سپاه است و بخش دیگر در اختیار ارتش و یک سری در اختیار دانشگاه و دیگر مراکز دولتی است. به نظر من گره این کار فقط به دست دولت بزرگ می شود و کار دولت را فقط دولت می تواند به سرانجام برساند. مردم نیز باید پروژه آزادسازی قلعه فلک الافلاک را به عنوان یکی از مهم ترین مطالبات خود مطرح کنند و به عنوان یک خواسته اصلی پیگیر آن باشند. رسانه های گروهی آن را در نزد افکار عمومی مطرح نموده و در این زمینه نقش ارزنده روشنگری و اطلاع رسانی خود را ایفا کنند.

■ بالاخره طرح آزادسازی فلک الافلاک چه مدت زمان به طول می انجامد؟

این مسأله برای یک کشور یا یک استان چیز بسیار مهمی نباید باشد، که نتوانند آن را حل کنند. این مسأله بسیار ساده ای است که با یک مقدار پیگیری و جدیت بیشتر حداقل در عرض سه یا چهار سال باید آن را به جایی رساند.

مگر طرفین ما چه کسانی هستند، مگر این قضیه چقدر عمق دارد. مطمئناً هیچ چیزی حل نشدنی نیست. یک کمی ما قدم جلوتر بگذاریم، یک کمی ارتش و سپاه کوتاه بیایند و با ما هماهنگ شوند. بالاخره این یک کار فرهنگی است. اگر ما می توانستیم از لحاظ فرهنگی کار کنیم، خیلی از معضلات و مشکلات اجتماعی ما از بین می رفت و کمتر دچار مشکل می شدیم. این آزادسازی چیزی است که بالاخره صورت می پذیرد، اما زمان زیادی می برد. و هر چه دیرتر صورت گیرد، خسارات و زیانها بیشتر است و این خسارات به ضرر کل جامعه تمام می شود.

■ عدم آزادسازی به موقع چه زیان هایی را متوجه این اثر تاریخی می کند؟

عدم آزادسازی باعث می شود که فلک الافلاک روز به روز با خطرات جدی مواجه شود و زیان های بیشتری در پی داشته باشد. وجود مراکز نظامی اطراف این اثر تاریخی خلاف قانون می باشد. ایجاد مراکز و تأسیسات نظامی در حریم و عرصه این قلعه تهدیدات و خطرات زیادی را متوجه آن ساخته است. طی جنگ هشت ساله ایران و عراق به علت بمباران های هوایی و حملات و یرتاب

ما فقط دو تلاشیم که این اثر تاریخی را در فهرست آثار جهانی به ثبت برسانیم، تا بتوانیم خطرات احتمالی که متوجه آن می باشد را خنثی سازیم.

نارنجک توسط گروهک های مخالف نظام به مراکز نظامی اطراف این قلعه در چند سال گذشته باعث شده که آسیب های جدی بر آن وارد گردد که بر اثر این حملات بعضی از برج ها و لایه های اصلی که قلعه بر روی آن ساخته شده دچار ترک خوردگی شده اند.

■ چنانچه جنگ ناخواسته دیگری در کشور راه بیفتد، قطعاً در جنگ اولین مراکزی که مورد هجوم دشمن قرار می گیرند، مراکز نظامی هستند. اگر تأسیسات نظامی اطراف این قلعه مورد هجوم قرار گیرند و وجود این اثر تاریخی در میان این مراکز باعث می شود که این اثر نیز از حملات دشمن مصون نماند، لذا نیروهای مسلح چه تضمینی برای حفاظت و جلوگیری از ویران شدن آن به مردم داده اند؟

آنان هیچ گونه تضمینی به ما نداده اند. ما فقط در تلاشیم که این

اثر تاریخی را در فهرست آثار جهانی به ثبت برسانیم. تا بتوانیم خطرات احتمالی که متوجه آن می باشد را خنثی سازیم. بر طبق دستورات سازمان بین المللی یونسکو، هر گونه حمله به این اماکن تاریخی مهم که به عنوان آثار جهانی ثبت شده اند، ممنوع می باشد و این آثار نباید مورد هجوم و حملات هوایی قرار گیرند. با نصب تابلو، علائم خاص و نشاندار کردن این اماکن، طرف های

ساخت و سازهای غیراصولی که با هزینه های هنگفت بیت المال ساخته می شوند، باعث گردیده که ما نتوانیم این اثر تاریخی را در فهرست آثار جهانی به ثبت برسانیم.

متخاصم باید از هجوم به این اماکن خودداری کنند. طبق قانون مصوب در سازمان یونسکو و سازمان میراث فرهنگی کشورمان چنانچه به این اثرهای ارزشمند تاریخی ضربه ای وارد شود، ادای خسارت می شود و تحت تعقیب قانونی قرار می گیرند.

■ در زمینه حفظ حریم درجه یک و رعایت حریم منظر و احداث ساختمان های مرتفع در اطراف این قلعه که موانع بصری آن محسوب می گردند چه اقداماتی را انجام داده اید؟

بر اساس قانون مصوب هرگونه ساخت و ساز در بافت و حریم سه گانه این اثر غیرقانونی می باشد. ما کوچک ترین تغییرات در داخل این مجموعه را پیگیری می کنیم. ولی متأسفانه بخشی از این حریم در اختیار سپاه پاسداران و بخشی از آن در اختیار ارتش می باشد که ما حق ورود و اعمال نظارت بر این بخش ها را نداریم. حتی نیروهای شهرداری اجازه ورود به این اماکن را ندارند. اصلاً پروانه ساخت و ساز نمی گیرند و از کسی اجازه نمی خواهند. ما فقط با پیگیری های حقوقی و انعکاس آن از طرف مسئولین و مدیر کل میراث فرهنگی استان این موضوع را بررسی می کنیم و گرنه هیچ گونه ابزاری برای جلوگیری از خنثی شدن حریم این اثر نداریم و این هم بستگی دارد که آنان تا چه حد برای قوانین و مقررات احترام قائل شوند و تاکنون شاهد خیلی از ساخت و سازهای غیرقانونی در داخل حریم قلعه بوده ایم.

ساخت و سازهای غیراصولی که با هزینه های هنگفت بیت المال ساخته می شوند، باعث گردیده که ما نتوانیم این اثر تاریخی را در فهرست آثار جهانی به ثبت برسانیم. هم طبق قوانین فعلی جامعه خودمان و هم بر طبق قانون و موازین بین المللی ایجاد هرگونه سازه جدیدی در اطراف این مجموعه خلاف قانون می باشد. به طور قطعی وجود این ساخت و سازهای غیراصولی باعث می شود که سازمان فرهنگی یونسکو این اثر را نپذیرد و درخواست ما برای ثبت جهانی آن رد شود.

قابل اجرا خواهد بود. متأسفانه در حال حاضر مردم این اسکان را ندارند تا بتوانند از این مجموعه ارزشمند بازدید کنند. بازدید از این اماکن حق طبیعی همه مردم ایران و جهانگردان است.

■ دورنمای قلعه فلک الافلاک را چگونه می بینید و توانمندی و جایگاه این قلعه چقدر می تواند به جذب توریسم و توسعه پایدار این منطقه کمک کند؟

دورنمای این قلعه بستگی به آزادسازی آن دارد. قطعاً اگر ما بتوانیم پروژه آزادسازی فلک الافلاک را هر چه زودتر به اتمام برسانیم، زبان های وارده بر آن و جامعه کمتر می شود. اگر طرح جامع فلک الافلاک عملی شود، می توان به آینده و نقش آن در توسعه اقتصادی و فرهنگی استان لرستان امیدوار بود. قلعه فلک الافلاک دروازه استان لرستان برای ورود گردشگران به این استان می باشد و کلید این دروازه، آزادسازی قلعه فلک الافلاک است. ما می توانیم با باز کردن این دروازه به روی گردشگران یک رونق اقتصادی و فرهنگی را نصیب این استان سازیم. زیرا کسانی که به عنوان گردشگر وارد یک منطقه ای می شوند قطعاً باز مثبت فرهنگی و اقتصادی با خوشان به ارمغان می آورند و در قیاس یک سری فرهنگ ها و داشت های مثبت را با خودشان می برند و این تبادل فرهنگی باعث رشد توسعه پایدار آن منطقه می شود.

اگر ما مجدداً بخواهیم این روند را برگردانیم، باید کلی هزینه کنیم تا این سازه های نامتجانس و ناهمگون را از میان برداریم، تا شاید تحت حمایت های بین المللی قرار گیریم.

■ بعد از طرح آزادسازی برنامه های راهبردی و کاربردی شما برای گسترش و توسعه فلک الافلاک چیست؟

این پروژه باید طبق طرح جامعی که برای قلعه فلک الافلاک در نظر گرفته شده طی گردد. این مکان یک فضای تاریخی و فرهنگی است. بنابراین هدف ما دادن طرح هایی است که بیشتر نقاط قوت استان را نشان دهد. مانند ایجاد غرفه هایی جهت کارگاه های هنر سنتی که شاید حدود ۲۰ یا ۳۰ غرفه باشند. ایجاد غرفه های فروش محصولات فرهنگی استان که همان تولیدات هنرهای سنتی و صنایع دستی استان را شامل می شود. ایجاد موزه های مفرغ، سنگ، سفال، سکه و بسیاری طرح های دیگر که در حال مطالعه درباره آنها هستیم.

البته این طرح ها همگی براساس پژوهش های باستان شناسی صورت می گیرد و باید به گونه ای باشد که ما بعد از احیاء مجموعه حداکثر توان خود را در ایجاد یک ساختار تاریخی داشته باشیم. حذف تعدادی از بناهای ناهمگون با مجموعه، ایجاد نماهایی سنتی روی بناهای جدید، ایجاد طرح حکومتی یا ایوان خانه و احیای بخش هایی از بنا که تخریب شده اند از مواردی است که

بازدید از این اماکن حق طبیعی همه مردم ایران و جهانگردان است.

قلعه فلک الافلاک دروازه استان لرستان برای ورود گردشگران به این استان می باشد و کلید این دروازه، آزادسازی قلعه فلک الافلاک است.

ضلع شمال غربی قلعه، شبما مخروبه متعلق به ارتش. عکس: مهرزاد شفیق پور